

УДК 911.3

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Рикичинська Анастасія Федорівна

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

«БІЛИЙ СЛОН» В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ: РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Мета: Розкрити рекреаційно-туристичний потенціал унікальної споруди на горі Піп Іван Чорногірський в Карпатах- високогірної астрономо-метеорологічної обсерваторії, яка нині відновлюється спільними україно-польськими зусиллями, після 80-річного занепаду.

Методика: дослідження архівних джерел з історії спорудження, функціонування, занепаду та відновлення в сучасних умовах унікальної високогірної обсерваторії в Карпатах, яка нині є найбільшим об'єктом українсько-польської співпраці у гуманітарній сфері.

Результати: характеристика сучасного стану та можливостей використання унікальної високогірної обсерваторії «Білий слон» у Карпатах як чинника розвитку туризму в регіоні.

Наукова новизна: вперше здійснене всебічне дослідження минулого, сучасного та майбутнього бувшої польської астрономо-метеорологічної обсерваторії «Білий слон» у Чорногірському масиві Українських Карпат з урахуванням урочистостей, присвячених 80-річчю з часу її побудови за участю міністра інвестицій і розвитку Польщі, ректорів Варшавського та Прикарпатського університетів.

Практична значимість: стаття розкриває особливості відновлення високогірної обсерваторії «Білий слон» у Карпатах спільними українсько-польськими зусиллями та заохочує можливих інвесторів у цьому проєкті, включаючи українські, польські та європейські вищі, для яких обсерваторія може бути базою студентських практик з географії, метеорології, астрономії, геології, біології, орнітології тощо.

Ключові слова: Карпати, «Білий слон», астрономо-метеорологічна обсерваторія, україно-польська співпраця, Варшавський університет, Прикарпатський університет.

УДК 911.3

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев,
Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

Рикичинська Анастасія Федоровна

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина

«БЕЛЫЙ СЛОН» В УКРАИНСКИХ КАРПАТАХ: РЕКРЕАЦИОННО- ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ

Цель: Раскрыть рекреационно-туристический потенциал уникального сооружения на горе Поп Иван Черногорский в Карпатах- высокогорной астрономо-метеорологической обсерватории, которая сейчас восстанавливается совместными украино-польскими усилиями, после 80-летнего упадка.

Методика: исследование архивных источников по истории сооружения, функционирования, упадка и восстановления в современных условиях уникальной

высокогорной обсерватории в Карпатах, которая сейчас является крупнейшим объектом украинского-польского сотрудничества в гуманитарной сфере.

Результаты характеристика современного состояния и возможностей использования уникальной высокогорной обсерватории «Белый слон» в Карпатах как фактора развития туризма в регионе.

Научная новизна: впервые осуществлено всестороннее исследование прошлого, настоящего и будущего бывшей польской астрономо-метеорологической обсерватории «Белый слон» в Черногорском массиве Украинских Карпат с учетом торжеств, посвященных 80-летию со времени ее построения с участием министра инвестиций и развития Польши, ректоров Варшавского и Прикарпатского университетов.

Практическая значимость: статья раскрывает особенности восстановления высокогорной обсерватории «Белый слон» в Карпатах совместными украино-польскими усилиями и поощряет участие потенциальных инвесторов в этом проекте, включая украинские, польские и европейские вузы, для которых обсерватория может быть базой студенческих практик по географии, метеорологии, астрономии, геологии, биологии, орнитологии и др.

Ключевые слова: Карпаты, «Белый слон», астрономо-метеорологическая обсерватория, украино-польское сотрудничество, Варшавский университет, Прикарпатский университет.

UDC 911.3

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Rikichynska Anastasia Fedorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

"WHITE ELEPHANT" IN UKRAINIAN CARPATHIANS: RECREATIONAL AND TOURIST POTENTIAL

Aim: To uncover the recreational and tourist potential of a unique building on the Mount Pip Ivan Chernogirsky in the Carpathian Mountains, a high-altitude astronomical and meteorological observatory, which is now being restored by the joint Ukrainian-Polish efforts, after 80 years of decline.

Methodology: research of archival sources on the history of the construction, functioning, decay and restoration of the unique high-altitude observatory in the Carpathians in the modern conditions, which is now the largest object of Ukrainian-Polish cooperation in the humanitarian sphere.

Results: Characteristics of the current state and the possibilities of using the unique high-altitude observatory "White Elephant" in the Carpathians as a factor of the tourism development in the region.

Scientific novelty: For the first time a comprehensive study of the past, present and future of the former Polish astronomy and meteorological observatory "White Elephant" has been carried out for the first time in the Chernogora massif of the Ukrainian Carpathians, taking into account the celebrations devoted to the 80th anniversary of its construction, with the participation of the Polish Minister of Investment and Development, the rectors of Warsaw and Precarpathian Universities.

Practical significance: the article reveals the peculiarities of the restoration of the White Elephant High-Altitude Observatory in the Carpathian Mountains by joint Ukrainian-Polish efforts and encourages potential investors in this project, including Ukrainian, Polish and European higher educational establishments, for which the observatory can be the base

for student practices in geography, meteorology, astronomy, geology, biology, ornithology, etc.

Key words: Carpathians, “White Elephant», Astronomical-Meteorological Observatory, Ukrainian-Polish Cooperation, Warsaw University, Precarpathian University.

Постановка наукової проблеми. Реконструкція бувшої польської астрономо-метеорологічної обсерваторії на горі Піп Іван Чорногірський у Карпатах є на сьогодні найбільшим гуманітарним проектом у польсько-українських відносинах. Ця обсерваторія відома також під назвою «Білий слон». 2018 р. сповнилося 80 років з дати її побудови. Ця обсерваторія була дослідницьким об'єктом Варшавського університету, але фінансово цей проект забезпечувала Ліга повітряної та протигазової оборони Польщі та Польський метеорологічний інститут. Потужний та суперсучасний на той час осередок метеорологічно-навігаційних досліджень було споруджено всього за півтора року за дуже складних погодних умов на вершині другою за висотою гори Чорногірського масиву Карпат. Але доля обсерваторії склалася так, що вона встигла попрацювати на повну потужність дещо більше року – до початку Другої світової війни. Нині напівзруйнований будинок обсерваторії знаходиться на території України, відбудовується спільними зусиллями з Польщею і його майбутнє призначення вже не буде таким, як первинно. На перший план в нових умовах виходить рекреаційно-туристичне використання відновленої обсерваторії, а також її можливості в науково-освітній сфері – для географічних, астрономічних, метеорологічних, геологічних, біологічних та інших видів наукових досліджень, бази студентських практик для українських, польських та європейських університетів, консультативного осередку з розвитку сільського туризму в Карпатах, центру безпеки та порятунку туристів тощо.

Літературно-джерельна база. Слід відзначити труднощі збирання інформації про створення, функціонування та поточний стан «Білого слона». Окремі проблеми, з цим пов'язані, розглядали А.Пилипюк [4], В.Кобилюк [5], З.Соколовський [6], Н.Паньків [1]. Цікавий матеріал з теми статті можна знайти в польськомовних газетах, що видаються в Україні, «Dziennik Kijowski» [2;3] та «Kurier Galicyjski»[7].

Метою статті є розкриття минулого, сучасного та майбутнього єдиної в Україні Карпатської високогірної астрономо-метеорологічної обсерваторії у зв'язку з її можливим використанням з рекреаційно-туристичними цілями.

Виклад основного матеріалу. «Білий слон» - польська астрономо-метеорологічна обсерваторія на горі Піп Іван Чорногірський. Це найвища споруда в Україні, у якій жили і працювали люди. Побудована споруда в стилі конструктивізму та має вигляд фортеці. Період функціонування припадав на 1938-1941 рр. Ще 6 років тому про неї писали, що будівля втратила свої функції, окрім того, знаходилася у жахливому напівзруйнованому стані з розбитим дахом, відсутніми

вікнами, у той час коли це приміщення є пам'яткою архітектури України. Констатувалося, що даний об'єкт був забутий, недіючий і фактично нікому не потрібний у використанні [4].

Між тим, ця астрономо-метеорологічна обсерваторія на горі Піп-Іван (2028 м) Верховинського району відноситься до найбільш відомих та визначних культурно-історичних пам'яток Івано-Франківщини. Її географічні координати $48^{\circ}2'49.9''$ північної широти та $24^{\circ}37'45.5''$ східної довготи. Вона була збудована за часів, коли Прикарпаття перебувало у складі Польщі, у 1938 р. Інша назва її – «Білий слон», тому що взимку під снігом будинок обсерваторії нагадує за обрисами слона. Гора Піп-Іван має пірамідальну форму з наявністю давньольодовикових форм рельєфу, складених пісковицями. Свою назву гора отримала від скелі на вершині, що нагадувала попа в рясі. Відкриття цієї обсерваторії становило собою свого часу велику подію в розвитку польської географічної науки, зокрема астрономії і метеорології. Метеорологічно-астрономічна обсерваторія була названа ім'ям маршала Ю.Пілсудського. Обсерваторія підлягала Польському метеорологічному інституту і мала метою виконання метеорологічних спостережень, головним чином для авіації, а також становила філію астрономічної обсерваторії Варшавського університету. Обсерваторія була оснащена найсучаснішим на ті часи науковим устаткуванням, зокрема, телескопом, астрографом і рефрактором британського виробництва.

Відділ підтримки торгівлі та інвестицій амбасад Польщі у Києві разом з її економічним відділом, Польсько-українською господарською палатою та Міжнародним об'єднанням польських підприємців в Україні розробили проект створення науково-навчального центру (обсерваторії) Прикарпатського університету імені Василя Стефаника (м.Івано-Франківськ) та Варшавського університету. Цей проект передбачає наступні дії: відбудову будинку астрономічно-метеорологічної обсерваторії Варшавського університету на горі Піп-Іван у Чорногорському гірському масиві Карпат; побудову нового приміщення для польсько-українського будинку зустрічей студентської молоді в с.Микуличин та відновлення будинку письменника Станіслава Вінценца у с.Бистра.

Одна з найвищих гірських вершин Східних Карпат гора Піп-Іван перед Другою Світовою війною знаходилась практично на польсько-чехословацькому кордоні і, за даними тогочасних джерел, мала висоту 2022 м н.р.м. (нині 2028 м), що становило одну з причин створення тут астрономічно-метеорологічної обсерваторії. «Білий слон» мав надзвичайно вигідне географічне положення, оскільки знаходився на найвищому хребті Українських Карпат, мав великий радіус кругозору, що дозволяло здійснювати як наукові спостереження, так і контроль значної прикордонної зони. Всього за 10 км звідси знаходилась гора Стіг (1650 м), на вершині якої тоді сходилися кордони трьох держав: Польщі, Чехо-Словаччини та Румунії. Отже, обсерваторія лежала на перетині торгових

шляхів цих трьох держав. Район був віддалений від потужних промислових центрів, що дозволяло вивчати місцеві екосистеми, явища і процеси у природному стані.

Виникає наступне питання: чому власне у другій половині 1930-х рр. Польща вирішила побудувати власне такий об'єкт у Східних Карпатах? Для цього було кілька причин. Перша – суцього авіаційна, навігаційна, оскільки це був період інтенсивного розвитку авіації в Польщі, зокрема в південному напрямку (прокладалися авіатраси до Афін, Стамбулу, Бейруту тощо), а тому був потрібний пункт, який би надавав постійно метеорологічні дані. Друга причина мала чисто наукове підґрунтя: вирішено було збудувати в Карпатах об'єкт-близнюк Високогірної метеорологічної обсерваторії на горі Каспрови-Вежх. Також астроном Хмелевський, який працював там у той час, говорив, що обсерваторія на Чорній горі вважалася другою за значимістю в Європі (після французької у Піренеях) і шостою у світі. Третя причина була військового трибу, оскільки тогочасний Корпус Охорони Прикордоння (Прикордонна служба Польщі) не мав в цьому районі свого осередку. При цьому розглядалися можливості створення подібного об'єкту на горі Говерла, яка є найвищою вершиною Чорногорського масиву та Східних Карпат (2061 м н.р.м.), але врешті решт було прийняте рішення на користь г.Піп-Іван, зокрема через її легшу транспортну доступність. У 1936 р. був оголошений конкурс на створення обсерваторії на г.Піп-Іван, у якому переміг проект К.Марчевського та Я.Погоського, що представляли Бюро регіонального планування Підгаля і Гуцульщини, а оскільки ця подія відбулася одразу після смерті Ю.Пілсудського, то об'єкт і був названий його ім'ям. Того ж року почалося нагромадження необхідних будівельних матеріалів, а наступного року розпочато будівництво об'єкту. Засновником обсерваторії вважають генерала Бербецького, а виконавцем робіт – капітана Антоневича, наглядачем за будівництвом призначено Адама Мейснера. 28 липня 1938 р. у присутності представників найвищої влади Речі Посполитої (РП), місцевої влади та місцевих мешканців-гуцулів, зокрема, з с.Жаб'є, нині с.Верховина (які зібралися, щоб побачити це технічне диво) відбулося урочисте відкриття обсерваторії у присутності маршалка Сенату РП. Спорудження обсерваторії обійшлося в 1 млн тодішніх злотих. Інвесторами виступили передвоєнна Ліга повітряної та протигазової оборони Польщі та Польський метеорологічний інститут. Крім того, проект ще додатково отримав дотацію від держави. Бувувався об'єкт за надзвичайно складних умов, на висоті понад 2000 м н.р.м., за морозів, які тривали від жовтня до травня. Під час будівництва були застосовані найсучасніші на той час технічні рішення та матеріали, які транспортувалися до залізничної станції Ворохта (відстань 70 км), а потім до об'єкту - на гуцульських возах. Завдяки особливостям рельєфу та конфігурації вершини гори споруда обсерваторії зі східної сторони мала два поверхи, а з західної – 5, отже, була досконало вкомпонована у гірський ландшафт. План будівлі при вигляді з верху має відображення

латинської літери “L». Загальна площа будівлі становила 554 м², а її об’єм – 4796 м³. Будівельний матеріал складався, головним чином, з місцевого піщаника, при цьому перший поверх був утеплений 30-ти см шаром корка та спеціальною вологостійкою цеглою. Будинок мав потрійні вікна, які захищали від сильного вітру. Була застосована найсучасніша вентиляційна система. Будинок мав власну котельню і обігрівався соляркою і мазутом. Дощова вода і сніг, що танув, надходили до спеціального внутрішнього басейну та двох резервних зовнішніх. Будинок обсерваторії містив 43 приміщення, у т.ч.: великий хол, конференц-залу, помешкання керівника обсерваторії, кімнати для проживання персоналу та гостей, їдальню, вітальню, офісне приміщення, залу для метеоінструментів, а також секретний бункер з експериментальною найсучаснішою радіостанцією. Найнижчий поверх займала котельня, потужна автономна електростанція (з електрогенераторами) та акумуляторна (з потужними 240 акумуляторами), стайня та інші господарські приміщення. Товщина стін становила 1,0 – 1,5 м залежно від висоти, двосхилий дах був покритий мідними листами. За твердженнями старожилів, вода до будівлі обсерваторії подавалася водогоном з допомогою двох могутніх електронасосів. Офіційна назва – «Астрономо-метеорологічна обсерваторія імені маршала Юзефа Пілсудського Ліги протиповітряної оборони Польщі», тому над головним входом було встановлено стилізованого орла – герб Польської держави.

Астрономічна частина об’єкту знаходилася у башті з мурами двометрової товщини і складалася з мідного куполу діаметром 6 м, який розсувався за допомогою електроприводу (на той час це була надзвичайно рідкісна конструкція), телескопу діаметром 33 см (виробництва відомої шотландської фірми «Sir Hovard Grubb, Parsons & Co») та астрографу. За допомогою цих приладів регулярно здійснювалися фотографічні спостереження зірок, комет, великих і малих планет. Також на вершині гори був змонтований надсучасний на ті часи, повністю автоматизований гідростатичний анемометр фірми Fuess (прилад для вимірювання швидкості та напрямку вітру), обладнаний спеціальною системою проти обледеніння (рис.1). За два роки роботи (1938-39 рр.) працівники обсерваторії одержали велику кількість матеріалів, на їхній основі готувалися наукові праці дослідників. Зауважимо, що у цій обсерваторії не існувало, як оповідали тогочасні легенди, потужних підземних приміщень з ангарами для літаків та дисколетів.

Метеорологічна частина об’єкту підлягала Польському метеорологічному інституту, а астрономічна була науковим осередком Варшавського університету. Крім персоналу обслуговування станції, який складався з астрономів та метеорологів, у будівлі обсерваторії розміщувався відділ польської Прикордонної служби. Директором обсерваторії було призначено магістра, випускника Варшавського університету Владислава Мидовича, що вже мав практичний досвід праці

на подібному об'єкті та досконало орієнтувався у цій місцевості, оскільки походив з недалекого села Микуличина.

Рис. 1. Астрономо-метеорологічна обсерваторія «Білий слон» на вершині Піп-Іван Чорногірський (фото 1938 р.) [2]

Нажаль, нова обсерваторія встигла попрацювати всього 14 місяців. Коли розпочалася Друга Світова війна, В.Мидович отримав наказ відкрити конверт №1. Там він знайшов інструкцію, яка наказувала: спалити всі службові документи, знищити усі проектори, телескопи та інше устаткування, виплатити працівникам зарплату і перейти угорський кордон. Директор усе виконав, крім знищення телескопу, який він поклав у спеціальну валізу і забрав із собою до Угорщини. Цей телескоп потім подорожував Угорщиною та Австрією, а після війни повернувся до Польщі і зараз знаходиться у Силезькому планетарії у м. Хожув (що біля м.Катовіце). До Польщі повернувся і В.Мидович (1907-1993 рр.), який став відомим польським географом-метеорологом, туристичним діячем та краєзнавцем (рис.2).

Рис.2. Владислав Мидович (1907-1993) – польський географ-метеоролог, туристичний діяч та краєзнавець, перший директор обсерваторії на горі Піп-Іван [3]

У 1939-41 рр., коли обсерваторія перейшла до рук СРСР, були спроби відновити її роботу, тут було організовано першу в Радянському Союзі високогірну геофізичну обсерваторію і метеорологічну станцію: створено

метеогрупу, механічну майстерню, медичну амбулаторію. Сюди було завезено і встановлено ряд приладів для дослідження стану нижніх шарів атмосфери: флюгер, опадоміри, барометри, термометри та інше обладнання. Щогодинно велись спостереження метеорологічною групою, а їх дані з обсерваторії регулярно подавалися метеотелеграмами в бюро прогнозів українського гідрометеослужби. Окрім цього, надсилалися штормові телеграми до Києва та інших міст. Одним із тогочасних методів дослідження наукових працівників було випускання радіозонду та кулі-пілота, за допомогою яких отримувалися цікаві дані щодо вітрового режиму в Карпатах [6].

Рис.3. Обсерваторія «Білий слон» взимку [3]

З початком німецько-радянської війни цю територію зайняли угорці. Відповідно кілька наступних місяців в будинку обсерваторії перебували угорські солдати, які потім залишили його без жодної охорони, і обсерваторія була розграбована. Процес руйнування обсерваторії продовжувався і за т.зв. «других совітів» - з 1944 р. Щоправда, коли у тому році було засновано Головну астрономічну обсерваторію АН України, піднімалося питання про доцільність створення на Чорній Горі її філії, але втілити ці плани у життя через військовий стан у країні знову не судилося. Є дані, що 1953 р. вже радянські спецслужби мали намір реанімувати цей об'єкт, але потім з невідомих причин відмовилися. На цьому етапі робота та діяльність обсерваторії завершилися. Споруда-фортеця залишилася стояти на Чорногірському хребті забутою та покинутою. Ніхто не наважувався відновити приміщення бувшої обсерваторії для подальших видів діяльності, хоча такі спроби були. Так, 1992 р. Івано-Франківська філія Інституту «Укрзахід – проектреставрація» розпочала науково-дослідні роботи з метою створення й реставрації обсерваторії. При цьому замовником проекту виступили громадська організація «Українська духовна республіка», проте через брак фінансів проект довелось зупинити. У 1994 р. подібні роботи було відновлено, коли замовником виступило Івано-Франківське обласне управління архітектури і містобудування: було проведено детальні конструкторсько-інженерні дослідження обсерваторії та підготовлено кошторис реставрацій. Проте архітектурно-реставраційних

завдань та конкретних функцій будівлі обсерваторії так і не було визначено. У жовтні 1996 р. у м. Яремче відбулася науково-практична нарада представників різних установ України і Польщі з питань відбудови та відновлення діяльності метеоролого-астрономічної обсерваторії на г.Піп-Іван. Протокол намірів наради було скеровано до урядів України і Польщі. На початку жовтня 2002 р. голова Івано-Франківської обласної держадміністрації М.Вишиванюк надіслав Президентові Л.Кучмі листа про необхідність підтримати ідею відбудови і відновлення роботи обсерваторії, на що дістав згоду. Проте жодних мір з реконструкції не було прийнято, всі задуми і плани лишилися виключно на папері [4] (рис.4).

Рис.4. Споруда обсерваторії «Білий слон» станом на 2001 р [3]

І тільки у 2007 р. з'явився проект відбудови обсерваторії під патронатом тогочасних президентів України та Польщі В.Ющенка та Л.Качинського.

Рис.5. Вигляд обсерваторії «Білий слон» згідно проекту її відновлення [3]

При цьому було визначено, що зовнішній вигляд об'єкту не повинен відрізнятися від його вигляду 1939 р., але внутрішні приміщення мають бути відновлені з певними змінами (рис.5). Відповідну документацію з відбудови обсерваторії підготувала українська сторона з врахуванням думки польських фахівців і з 2010 р. розпочато роботи з відбудови обсерваторії. Було створено польсько-український фонд академічної

співпраці OBSERVATORIUM, головними бенефіціарами якого стали Прикарпатський університет імені Василя Стефаника в Івано-Франківську та Варшавський університет. Вже встановлено мідний дах на будинку обсерваторії, а в ній самій розпочала діяльність гірська рятувальна станція, що була створена за участі відповідної польської служби. У 2016 р. фонд OBSERVATORIUM отримав у двох траншах фінансове надходження в розмірі 100 тис. зл. на відновлення мурованої огорожі об'єкта. Серед спонсорів об'єкту з польського боку можна відзначити страхову компанію PZU, яка підтримала ініціативу створення рятувальної станції, та фірму "Sanitec-Kolo", яка зобов'язалася забезпечити обсерваторію санітарною керамікою.

Підключилася до проекту відбудови обсерваторії і Польсько-Українська господарська палата, віце-президент якої, що є одночасно президентом Міжнародного об'єднання польських підприємців в Україні, високо оцінив проект відбудови обсерваторії і гарантував розповсюдження відповідної інформації серед учасників вищенаведених структур з заохоченням їх до участі у проекті.

Символічно, що одночасно з відбудовою обсерваторії споруджується Міжнародний центр зустрічей студентської молоді Польщі та України у рідному для В.Мидовича с.Микуличин з акцентом на дослідження у сфері метеорології, сейсмології, астрономії, біології, орнітології, географії та геології, який буде мати європейський вимір та спрямованість, зокрема на підставі дослідження та порівняння особливостей карпатських ландшафтів з альпійськими. Третій об'єкт комплексу - це відновлення будинку Станіслава Вінценца у с.Бистра. Це видатний польський письменник, який добре знав і любив Гуцульщину і Покуття, написав у т.ч. тетралогію (п'ятитомник) «На високій полонині». Цей об'єкт також може бути використаний в інтересах місцевого населення, зокрема, як тренінг-центр з метою організації туристичних заходів, у т.ч. з агротуризму. Курує цей проект з польського боку, крім Східно-Європейських студій Варшавського університету, ще й Інститут етнології та антропології цього ж університету. Варто зазначити, що С.Вінценц - це польський культурний діяч, який жив і творив на культурному прикордонні українського, польського, словацького, чеського, угорського, молдовського, єврейського, циганського та австрійського етносів і при цьому звертав велику увагу на історичну ідею толерантного співіснування і співдії різних народів, суспільних груп і релігійних переконань.

Перспективних шляхів щодо подальшого використання колишньої обсерваторії на г.Піп Іван є дуже багато. Важливо визначити найоптимальніші, щоб отримати максимальну користь від використання об'єкту та зацікавити інвесторів. Так, одним із варіантів використання споруди є організація туризму та рекреації у даному регіоні. Будівля обсерваторії ідеально підходить для облаштування тут туристичної бази цілорічного функціонування. Також існує можливість створення гірськолижного курорту, оскільки сніговий покрив, як ні де інше у

Карпатах, тримається до 7-8 місяців. У літній сезон є можливість для організації пішохідного туризму. Доцільним є також створення туристичного притулку, що є просто необхідним через те, що на Чорногорі з трьох днів два є у більшості випадків дощовими та штормовими. Наступний потенційний напрям використання споруди – лікувально-оздоровчий. Чорна Гора (Піп Іван) володіє надзвичайно великим потенціалом для розвитку лікувально-оздоровчої діяльності, а саме: аеро-, геліо-, фітотерапії та бальнеологічного лікування (неподалік знаходяться цілющі природні джерела мінеральної води Буркута). Високою доцільністю залишається відновлення колишніх первинних завдань обсерваторії, а саме – використання споруди для подальшого проведення астрономічно-метеорологічних досліджень. Обсерваторія й надалі може повноцінно використовуватися за своїм першочерговим призначенням. До того ж у літній період обсерваторія може використовуватися як база для навчальних практик студентів географічних, біологічних, екологічних, геологічних та інших природничих спеціальностей.

Але при цьому слід зазначити й те, що Чорна Гора належить до Чорногірського масиву Карпатського біосферного заповідника, і попри те, що територія є надзвичайно перспективною для її освоєння з рекреаційними цілями, організація тут туристичної діяльності суперечить законам України. Під впливом туристів-рекреантів місцеві ландшафти з великою кількістю рослин, що є рідкісними і занесені до Червоної книги, зазнаватимуть постійного антропогенного навантаження і трансформації, що може призвести до їх неможливості відновлення та врешті-решт зникнення. Це ще раз свідчить про необхідність здійснення добре продуманих заходів щодо природозбереження в умовах існування антропогенного втручання.

Отже, 28-29 липня 2018 р. астрономо-метеорологічна обсерваторія на горі Піп Іван Чорногірський, відома під назвою «Білий слон», відсвяткувала свій 80-річний ювілей [7]. З цієї okazji тут відбулися святкові заходи, головним організатором яких були Ян Маліцькі, директор Студій Східної Європи Варшавського університету (з польського боку), та Ігор Цепенда, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника у Івано-Франківську (з українського боку).

Також серед запрошених гостей слід відзначити Міністра інвестицій і розвитку Польщі Єжі Квецінського, ректора Варшавського університету Марціна Палиса, а також делегацію Центра європейських проєктів і Спільного секретаріату трансграничної співпраці «Польща – Білорусь – Україна». Попередньо відбулася науково-практична конференція відповідної тематики за участю українських та польських науковців. На святі виступив хор Варшавського університету «Collegium Musicum» та народний оркестр гуцульської музики з с. Волова, який виконав популярну пісню «Czerwony ras». На жаль, святу не сприяла погода, як і 80 років тому. Незважаючи на це, учасники свята здійснили підйом на гору Піп Іван і відвідали будинок обсерваторії, на якому ректори Варшавського та

Прикарпатського університетів підняли символічні прапори своїх вишів, а ректор Прикарпатського університету представив систему громовідводу, яку тільки що віддали до експлуатації. У пам'ять про першого і останнього директора Обсерваторії Владислава Мидовича Ян Маліцькі та Єжі Квецінський запалили смолоскипи.

Рис. 6. Я. Маліцькі (директор Студій Східної Європи Варшавського університету), М. Палис (ректор Варшавського університету), І. Цепенда (ректор Прикарпатського університету) на даху «Білого слона»

Рис. 7. Міністр інвестицій і розвитку Польщі Є. Квецінський запалює смолоскип на «Білому слоні» (7)

Після сходження з гори відбулася коротка спільна меса у капличці, збудованій 2010 р. з ініціативи української влади в пам'ять про жертв Смоленської катастрофи. У своєму виступі Ян Маліцькі відзначив, що коли він відвідав обсерваторію у 2007 р., тільки найбільші оптимісти могли передбачити її наступну відбудову, але вона таки почалася у 2012 р. З того часу багато вже зроблено, хоча і до кінця реконструкції ще далеко. Так, зроблено дах з міді над цілим будинком обсерваторії та астрономічною вежею і, таким чином, ціла споруда захищена від дощу та снігу. Якби це не було зроблено, то скоріше всього, будівля обсерваторії

вже б не існувала. У вересні минулого року відремонтовано приміщення бувшого складу та стайні, де створено Чорногірський гірський пошуково-рятувальний пост, який нині має свою сторінку у Фейсбуці і регулярно надає візуальну інформацію про стан погоди на горі Піп Іван. Такого за 80-річну історію існування «Білого слона» взагалі не було. Звичайно, хотілося б, щоб відновлення обсерваторії відбувалося швидше, оскільки генерал Бербецький свого часу збудував її всього за 1,5 року, але у нього не було обмеження у фінансах – державне забезпечення становило 1 млн довоєнних злотих (що нині дорівнює 12 млн). Нині об'єкт фінансується з двох сторін – польської та української, але обсяги – значно менші. Відповідно збільшується кількість туристів, з яких половина – з Польщі, і це не дивно, оскільки вперше забезпечено можливість пошуково-рятувальних робіт щодо туристів. При цьому рятувальники мають сучасне спорядження, пройшли вишкіл у Польщі, і вже відомо про декілька випадків порятунку туристів, а першими двома врятованими туристами стали угорець та французенка.

У свою чергу, Ігор Цепенда звернув увагу на необхідність реалізації дослідницьких, культурних та міжнаціональних проектів на базі «Білого слона». Він відзначив потужну підтримку з боку Варшавського університету та закликав інші університети в Польщі та Україні долучитися до проекту відновлення обсерваторії з подальшим виходом на вищі Європейського союзу. Ректор відзначив, що на сьогоднішній день реконструкція «Білого слона» є найбільшим гуманітарним проектом у польсько-українських відносинах.

Рис. 8 Учасники свята, присвяченого 80-річчю «Білого слона» біля будинку обсерваторії на горі Піп Іван Чорногірський

Міністр інвестицій та розвитку Польщі Єжі Квєцінські підкреслив потужне значення обсерваторії як для наукової, так і туристичної співпраці між Україною та Польщею. Ректор Варшавського університету Марцін Палис назвав створення та нинішню відбудову обсерваторії частиною університетської історії. Оскільки змінились умови існування «Білого

слона», то змінюються і його функції: крім метеорологічних та астрономічних досліджень, тут відбуватиметься наукове вивчення карпатських ландшафтів та їх порівняння з польськими Бескидами в умовах зростаючого антропогенного навантаження. Хотілося б, щоб це було місцем студентських практик та зустрічей української та польської молоді, а також молоді з інших країн з метою обміну науковими досягненнями у сферах географії, метеорології, астрономії, геології, біології тощо. Унікальна природа, можливості перебування, рятувальне забезпечення – це всі умови для розвитку туризму.

У виступі Лешека Римаровича, дослідника історії обсерваторії з Товариства дослідження Карпат (Варшава) підкреслювались труднощі збирання інформації про створення, функціонування та поточний стан «Білого слона». Він зазначив, що останній розглядався у 1930 рр., як один з декількох пунктів збирання метеорологічної та навігаційної інформації, близьком до його був подібний об'єкт на горі Каспровий Вежх. День відкриття обсерваторії знайшов детальний опис, а з фотографуванням не склалося через погану погоду. Зате нині з візуальним відображенням стану та погоди на Чорній горі і біля обсерваторії немає жодних проблем.

Висновки. Територія України за різних часів належала до різних держав. Ці держави споруджували потужні об'єкти різноманітного призначення, думаючи що так буде назавжди. Нині ці об'єкти можуть бути потужним ресурсом для розвитку туризму в Україні – як внутрішнього, так і іноземного. Сказане відноситься і до такої унікальної споруди на одній з найвищих гір Українських Карпат – Піп Іван Чорногірський, як бувша польська астрономо-метеорологічна обсерваторія, відома під назвою «Білий слон». За сучасних умов та зміни державного підпорядкування Східних Карпат функціональне призначення обсерваторії, яка нині відновлюється спільними українсько-польськими зусиллями, теж зазнає суттєвих змін, за яких на перший план подальшого використання та розвитку обсерваторії виступають її дослідницько-освітньо-туристичні функції. Отже, вона перетворюється на потужний міжнародний науково-дослідницький осередок, серед напрямків діяльності якого повинен обов'язково бути туризм. Відповідно подальшої проробки потребують питання визначення туристичного статусу обсерваторії, яка поки що підлягає Карпатському біосферному заповіднику, туристичної спеціалізації можливого осередку, безпеки туристів в гірських умовах Карпат, транспортного забезпечення, створення туристичної інфраструктури та можливостей для відпочинку туристів, збереження природи в умовах збільшення туристичного навантаження тощо.

Список використаних джерел:

1. Паньків Н. «Брендові» туристичні об'єкти Івано-Франківської області / Н.Паньків // Географія, економіка і туризм : національний та міжнародний досвід: Матеріали VII Міжн.наук.конф. – Львів: ВЦ ЛНУ ім.Івана Франка, 2013. – С.344-350.
2. Kaluski M. Polacy na Naculsczyznie (4) / M.Kaluski // Dziennik Kijowski. – 2017, sierpien. - №15 (550). – S.7.

3. Panteluk S. "Bialy slon" bedzie patrzyl w gwiazdy! / S. Panteluk // Dziennik Kijowski. – 2015, czerwiec. - № 11 (498). – S.1, 4,5.
4. Пилипюк А. До питання проблем «Білого слона» в рекреаційному туризмі українських Карпат/ А.Пилипюк, Н.Цвид // Географія і туризм: національний і міжнародний досвід / Матеріали VI міжн.наук.конф.- Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.Івана Франка, 2012. – С.302-307.
5. Кобылюк В. Кто врятує Білого слона / В.Кобылюк // Всеукр.туристичний журнал «Карпати. Туризм. Відпочинок». – Івано-Франківськ, №3 (5), 2005. – С.50-56.
6. Соколовський З. Унікальна високогірна обсерваторія на горі Піп Іван / З.Соколовський // Пам'ятки України: Науковий вісник, №1, 2004. – С.3-15.
7. Czawaga K. 80.urodziny Bialego Slonia w Czarnohorze/ K. Czawaga, E.Salo // Kurier Galicyjski. 31 lipca – 16 sierpnia 2018. – Nr 14 (306). – S.1, 4. [Електронний ресурс]// Код доступу: www.kuriergalicyjski. Com

Список использованных источников

1. Паньків Н. «Брендові» туристичні об'єкти Івано-Франківської області / Н.Паньків // Географія, економіка і туризм: національний і міжнародний досвід: Матеріали VII Міжн.наук.конф. - Львів: ВЦ ЛНУ Івана Франка, 2013. - С.344-350.
2. Kaluski M. Polacy na Huculszczynie (4) / M.Kaluski // Dziennik Kijowski. - 2017, sierpień. - №15 (550). - S.7.
3. Panteluk S. "Bialy slon" bedzie patrzyl w gwiazdy! / S. Panteluk // Dziennik Kijowski. - 2015, czerwiec. - № 11 (498). - S.1, 4,5.
4. Пилипюк А. К вопросу проблемы «Белого слона» в рекреационном туризме Украинских Карпат / А.Пилипюк, Н.Цвид // География и туризм: национальный и международный опыт / Материалы VI междунаук.конф.- Львов: Издательский центр ЛНУ Ивана Франко, 2012. - С.302-307.
5. Кобылюк В. Кто спасет Белого слона / В.Кобылюк // Всеукр.туристичний журнал «Карпати. Туризм. Відпочинок». - Івано-Франківськ, №3 (5), 2005. - С.50-56.
6. Соколовський С. Унікальна високогірна обсерваторія на горі Піп Іван / З.Соколовський // Пам'ятки України: Науковий вісник, №1, 2004. - С.3-15.
7. Czawaga K. 80.urodziny Bialego Slonia w Czarnohorze / K. Czawaga, E.Salo // Kurier Galicyjski. 31 lipca - 16 sierpnia 2018 - Nr 14 (306). - S.1 4. [Електронний ресурс] // Код доступу: www.kuriergalicyjski. com

References:

1. Pankiv N. "Brand" tourist objects of Ivano-Frankivsk region / N.Pankiv // Geography, economy and tourism: national and international experience: Materials VII International scientific conference. - Lviv: VT LNU named after Ivan Franko, 2013. - p.344-350.
2. Kaluski M. Polacy na Huculszczynie (4) / M.Kalski // Dziennik Kijowski. - 2017, sierpień. - No. 15 (550). - S.7.
3. Panteluk S. "Bialy slon" you are looking for! / S. Panteluk // Dziennik Kijowski. - 2015, czerwiec. - No. 11 (498). - S.1, 4,5.
4. Pylypyuk A. To the issue of "White Elephant" problems in the recreational tourism of the Ukrainian Carpathians / A.Pilipyuk, N. Tsvyd // Geography and Tourism: National and International Experience / Materials VI International Scientific Conference. Lviv: Publishing Center of LNU im.Ivan Franko, 2012. - p.302-307.
5. Kobyluk V. Who will save the White Elephant / V.Kobilyuk // Allukr.Touristic Journal "Carpathians. Tourism. Vacation". - Ivano-Frankivsk, №3 (5), 2005. - 50-56.
6. Sokolovsky S. The unique high-altitude observatory on the mountain Pip Ivan / Z. Sokolovsky // Sights of Ukraine: Scientific Herald, No. 1, 2004. - P. 3-15.
7. Czawaga K. 80.urodziny Bialego Slonia w Czarnohorze / K.Czawaga, E.Salo // Kurier Galicyjski. 31 July - 16 August 2018. - No. 14 (306). - S.1, 4. [Electronic resource] // Access code: www.kuriergalicyjski com